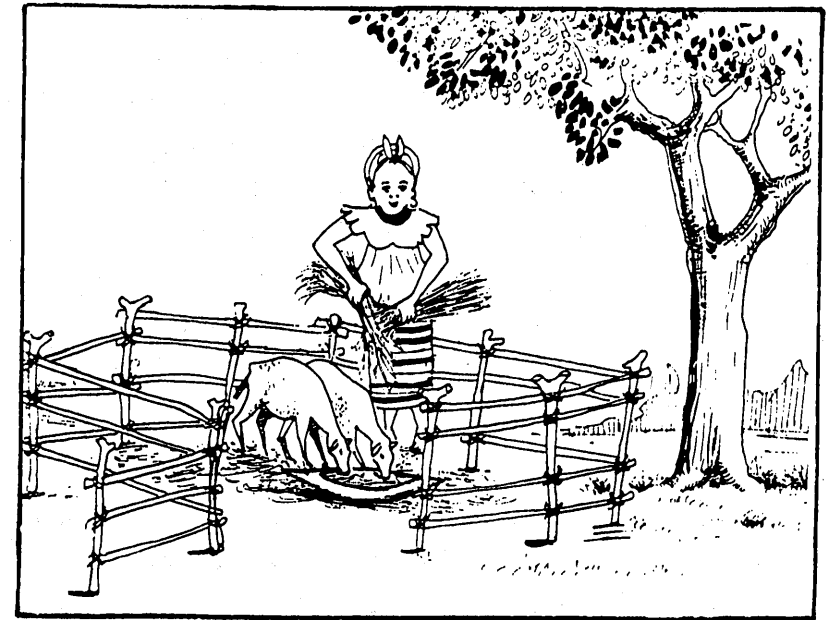

Baganmara sigiyoro n'a
laminiw koro

DNAFLA-UNESCO

MALI 1992

Baganmara :

Kabini lawale la an ka jamana nafasorsira
do ye baganmara ye.

Bagan caman be mara an fe yan i n'a fo :

misi, so, jagame, fali, le, saga, ba ani kono
suguya caman i n'a fo se, kami...
bagan ninnu dow be feere jamana werew ma.
Izini caman jora u nono n'u wolo bayelemali
kama. Baganmaralaw ka jekulu sigilen be
senkan an ka jamana yoro caman na. Bagan kanu
n'a nafa kama, fulaw y'u ka baara ben a marali
ma. U togo n'u danbe ye baganmara nafa bonya,
o koson, siya bee be do k'a la bi.

An fe yan, musow ka baganmisenmara de
ka ca.

Biko ma jeba bila a la : sagaw, baw, sew,
kamiw, tonkononw, ani kulokulow bee b'a fe.

A te here nafa soro u la, a be dow dun, ka dow
feere, k'o k'a musakaw ye. A b'u bo ke nogo ye
k'o k'a ka nako n'a ka foro la.

U wolo fana be nafaba je a ye

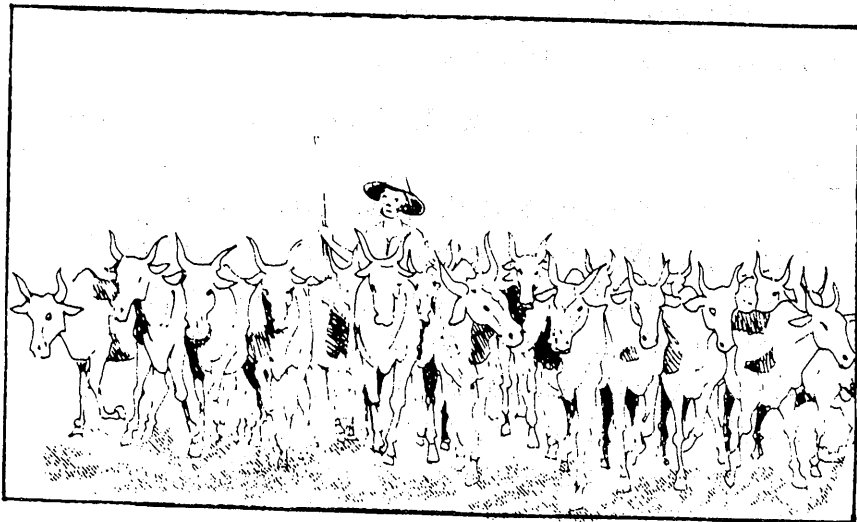
jeba ka baganw bugunna, f'u ladoncogo
kelen be k'a kono gan.

I. Baganmara, sigiyoro n'a lamini koro

Baganmara cogo ye fila ye :

An ka jamana yoro dow la, baganw be mara dugu n'a lamini doron na; o la u be taa dumuni ke sogoma ka segin wula fe, san waati bee la.

Yoro dow fana na, baganw be taa tilemake walima samiyake la yoro janw na ka soro ka segin.

Nin bee kun ye walasa baganw ka dumuni soro, ka forow lakana, nka baganmaracogo ninnu be se ka ke sababu ye ka sigiyoro n'a lamini tije, i n'a fo:

- dugukolo buli n'o b'a waaroli teliya jiwoyo ni fiye fe.
- jiriw fagali n'o be soro jiribolo farafarali ni jiri njomo dunny fe
- bin silasali a dunkojugu fe
- kungo jenini n'o be soro bagangennaw ka tasumamene fe.

Tijeni ninnu de be dugukolo nafa dogoya ka dumuniko geleya, ka ja lana. Feere be yen baganmaralaw ka kan ka minw don k'u labato walasa k'an sigiyoro n'a lamini lakana.

II. Feerew

Feere tigeta dow file :

1) bagangenyoro

- bagan kana caya dumunikeyoro ma, wa u kana daga yoro kelen na, ka bin silasa
- tasuma kana don kungo la
- ka baganw ka yeremabila dabila senekewaati la.

2) Bagan dumuniw

- ka falenfɛnw dɔw sɛnɛ baganw ka dumuni kama i n'a fɔ : sɛ suguya caman, binkisɛ an'u ɲɔgɔnnaw.

- ka sɛnɛfɛn dɔw kala, ɲaga, kolo, tiganaga, malɔɲaga, tigakala, malokala, ɲokala, malobu

- ka isini ka bagandumuni dilannenw di baganw ma i n'a fɔ : tigabo, kɔɔrikoloba, misikogo an'u ɲɔgɔnnaw.

3) baganminyɔɔ

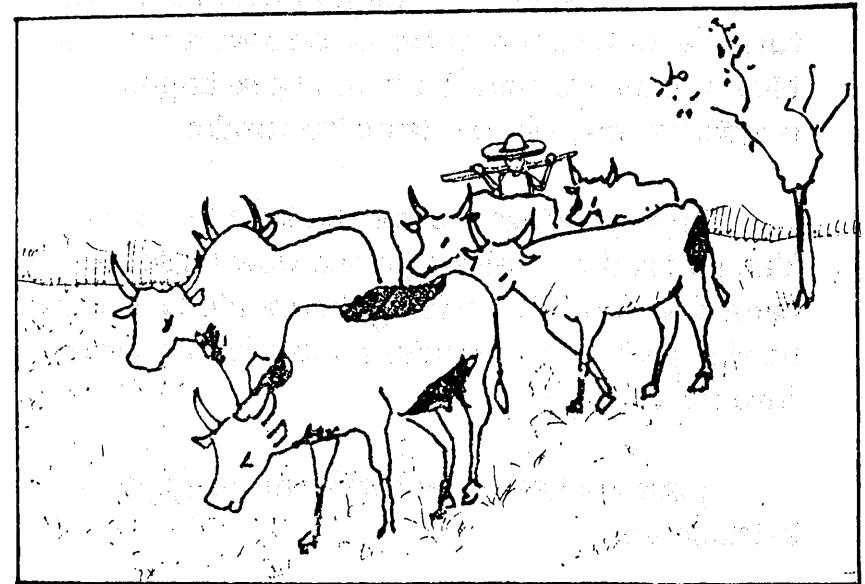
- baganw kana caya u minninyɔɔ ma

- baganw kana daga mininyɔɔ kelen na. U ka kan ka jiminyɔɔw bo ɲɔgɔn kɔɔ

4) Cikɛ ni baganmara kɛcogo numan ɲɔgɔn fɛ

- Sɛnɛkɛla ka foronogo bɛ se ka dɔn baganw fɛ. A ka ɲi cikɛla ka bagan mara, o bɛ cikɛmisiko ɲɔgɔya, walima a ni baganmarala dɔ ka bɛn. O la, baganw na to ka daga a ka foro kɔnɔ tilema fɛ, o b'a ka foro ɲɔgɔdɔn, baganw fana na sumankalaw dun.

Baganmara ka di nka a tangali bana ma o b'a nafa caya.

IV Baganw ni kɔnɔw bɛ se ka tanga bana ma cogo di ?

1) Kɔnɔw : sɛw, kamiw.... ka bana ka ca. A dɔw file : kɔnɔboli ka bojenin kɛ, ka boɲugujima kɛ, muranin ani sebananin.

2) Bana min bɛ se ka baganmisɛnw minɛ, olu file :

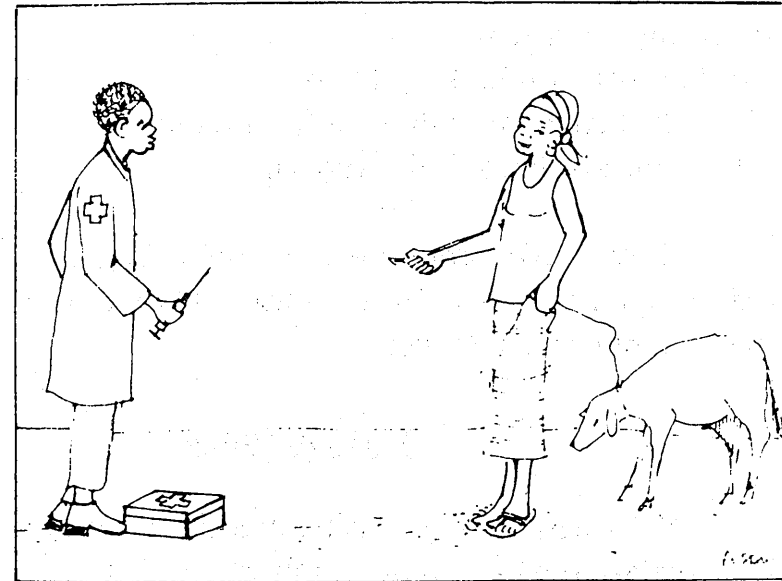
- Sogɔsogonijɛ, kɔnɔdimi, bon, kaba, ɲɛjibo... kunbecogo bɛ bana ninnu na sani u ka baganw walima kɔnɔw minɛ. I bɛ taa wuturinerila, olu b'u sogo walima ka furakisɛ d'u ma.

Fura be se ka ke u minji la walima k'a ko furaji la. O fura ninnu bee be soro wuturinerila. Nka ni bana y'a mine ka ban, i be se bagan dogotorow ma, olu b'i deme k'u furake.

Ni bagandogotoro yoro ka jan i la, i k'a don k'an ka jiri dow walima jiriden dow be se ka bana dow furake i n'a fo: galafura n'o be jidimi furake, jalarjomo ni dakise n'olu jelen be suma furake.

neba b'a ka konow furake ni bangoyo ni kelekele ye.

Ni bana ye bagan walima konon min faga, o sogo man kan ka dun, wa a su fana te fili kene kan, a be don dugu jukoro. O fana be se ka ke sababu ye ka hadamadenw ni bagan tow kisi. Baganmisemara ni konomara ka di musow ye n ka a nafa te soro timinandiya ko: u ladonni, u lakanani, k'u ka tipeniw bali, nin bee ye walew ye musow ka kan k'u hakili to minnu na sangan ni waati bee. Baganladon te taa furakeli ko cogo min, a te taa balokonuman ko o cogo kelen na.

V. Balokonuman feere dow

1) Binkenemara n'o ye ka binkene mara ka waati do ke dinga konon baganw kama

2) Ka bagandumuni dilannenw izini na fara u bolo la ani k'u dicogo don.

3) Bagan fasan latuloli: n'o ye ka bagan balo konuman kalo saba konon ka soro k'a feere

4) Sew ladumunicogo

- ka bubaga bo k'a di sew ma

- ka nokise walima kabakise si k'a jagami kolomugu ni jegemugu la
- ka joli furufuru ka kogo k'a la
- ka nako konofenw bulu i n'a fo: subulu, salatibulu ani karotibulu, tige-tige.

Sigiyoro n'a lamini lakanani te taa bagan ladonko puman ko. O tuma, musow k'u hakili to faere folenw na i ko kilisi.

Binkenemara

Binkenemara ye bin kene marali ye dinge kono walasa tile kana a jugujimayoro bo a la.

Binkenemara baara kecogo.

1) Dinge sencogo

- Dige be sen k'a ke selekema walima koorilen ye.

- A ka kan ka sen yoro la min dugukolo te firi, a dugumana ka kan ka penpen wo kana ke dinge in kerew la

Dinge min kono n'a jojan an'a dunya kelen kelen mana ke metere kelen ye, binkene kilo keme be k'o kono.

- Dige ka kan ka yorojanya yoro nogolenw na.

2) Falenfen minnu be se ka mara dinge kono

U suguya ka ca :

Binw, kabasun, josun, an'u jogonnaw. U feere tuma ye u tige waati puman ye, o b'a soro nafa caman b'u la.

Sogomada de y'u tige waati puman ye. U ka kan ka tile kelen mumε ke fiye na sani u dontuma ce dinge kono. Walasa k'u marali nogoya ani k'u dumni nogoya bagan bolo, u ka kan ka tige tige folo sann'u donni ce dinge kono.

3) Dinge lafacogo

I mana falenfen tige tigenw do da dinge kono, i be kogoji do funfun o kan, k'a digidigi n'i sen ye fo k'a soso, k'a k'o cogo la fo dinge ka fa.

Kogo de be falenfen ninnu mara diya, a be ke sababu ye fana ka baganw nugu dayele. Ni dinge fara fo ka kunjo, i b'a datugu ni kaara, deben walima furabulu ye. I be bogo da o bee sanfe. Bogo in b'a to soso. Dingen datugulen tile fila, i be bogo were fara a kan, ka to k'a kolosi tuma ni tuma walasa fiye ni ji kana don a fe. Dige in datugulen be se ka to k'a ta dogokun saba fo kalo woro.

4) Dinge dayelecogo

A be dogodogonin dayelen bin bo o bo, i be dingɛ datugu a cogo koro la. Bin maracogo juman be don a je cogoya fe. N'a maracogo jena, a je jugujima be to, walima juguji in be jeya donin, a suma be diya. Nka n'a je bilenna i n'a fo wolo, walima n'a finna, o koro ye k'a maracogo ma je. O la, a te se ka ke do wɛɛ ye nogo ko, a te di bagan ma cogo si la. Ni mogo min ye gɛɛya soro nin baara in kecogo la, i be se ka kunnafoninw jini bagandogtorow fe.

Sedumuni

Sedumuni dilancogo

1) Sedenw ta

N'i b'a fe ka sedendumuni kilo keme dilan, fenw minnu be pagami jagon na olu file nin ye:

- kabamugu
..... = kilo 60
- jegemugu
..... = kilo 20

- turuto

..... = kilo 5

- Bu

..... = kilo 9

- kabafaramugu .....

= kilo 3,5

- kogo

..... = kilo tila (0,5)

- farikolo lakanananw kilo 1 tilayoro

duuru.

A y'a hakili to ko nin pagami be se ka di sew ma f'u kalo naani na.

2) Sekorobaw ni sefandalaw ta

N'i b'a fe k'olu ka dumuni kilo keme soro, fen minnu be pagami jagon na olu file :

- kabamugu walima kabajenjen kilo
50
- jegemugu
..... kilo 20

- bu ..... kilo 20
- kabafaramugu.....
- kilo 5
- turuto
- .....
- kogo
- ..... kilo tila (0,5)
- farikolo lakanananw
- ..... kilo 1 tilayoro duuru

Nin jagami in be se ka di hali sedenw ma.

3) Se minnu be mara u sogo kama (feeretaw)

N'i b'a fe k'olu ka dumuni kilo keme dilan, fen minnu be jagami jagon na olu file:

- kabamugu walima kabangben
- ..... kilo 55
- jegemugu
- ..... kilo 11
- turuto
- ..... kilo 14,5

- Kaakofaramugu
- ..... kilo 3,5
- farikolo
- lakanamaw..... kilo 1
- tilayoro duuru

4) Kolosili

- farikolo lakanananw feereta be soro forokoninw kona. Forokonin kelen be jagami dumuni kilo ba kelen na.

- kaba ni keninge be se ka jagami
- kolomugu ni kabakofaramugu be se ka jagami
- tigabo ni korikolo (turuto) be se ka di nka tigabo de jagon te.
- jegemugu, sogomugu ni jolimugu be se ka jagami nka nin kelen kelen bee be se ka di, i dan ye ka hake labato.

